

УДК 94(477.8+436):82-94.09Ко6

UDC

DOI: 10.17223/18572685/65/11

Образ «Іншого» у візії русинки: міжетнічна проблематика за матеріалами его-документів Ольги Кобилянської

О.О. Драч

Київський університет ім. Б. Грінченка
Україна, 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б

E-mail: o.drach@kubg.edu.ua

Авторське резюме

Вивчення міжетнічних відносин крізь призму его-документів створює можливість виявити домінуючі етнічні стереотипи, відтворити автентичний образ «Іншого». Актуальність такого підходу до історії русинів зумовлена етноконфесійним розмаїттям Австро-Угорської імперії. Джерельну базу дослідження становлять щоденники письменниці-початківця Ольги Кобилянської. У повсякденності м. Кімполунга на Буковині русини контактували з євреями, німцями, поляками та румунами. Першими і частіше за інші нації Ольгою згадувано євреїв. Стереотипність образу єврея виявляє його деіндивідуалізація, виражена семантикою збірності, чим підкреслено виняткову замкнутість нації. Факт її закоханості в єврея і сподівання на заміжжя не усунули осудливі конотації в дискурсі про них. Образ німця в щоденниках утілюють молоді чоловіки. Приваблива зовнішність германців підкреслює їхній професіоналізм, культурність, вихованість, інтелігентність і моральність. «Інший» з Німеччини в очах буковинської русинки здатний затьмарити всіх місцевих. Опис поляків представлено сім'єю католиків Сербинських, чиє сусідство з Кобилянської визначило домашній характер відносин і позитивну тональність. Католицький священник і офіцер – персоналіфікація нації в щоденниках – в осмисленні Ольги наділені природною красою, класичними пропорціями, культурністю, вихованістю. Емоційно в дівочому его-наративі вибухнуло негативне ставлення до румунів. Факт непристойної поведінки з їхнього боку Кобилянська розцінює як приниження за національною ознакою.

Ключові слова: Ольга Кобилянська, его-документи, міжетнічна взаємодія, образ «Іншого», етнічні стереотипи.

Образ «Другого» в видении русинки: межэтническая проблематика по материалам эго-документов Ольги Кобылянской

О.А. Драч

Киевский университет им. Б. Гринченко
Украина, 04212, г. Киев, ул. Тимошенко, 13-Б
E-mail: o.drach@kubg.edu.ua

Авторское резюме

Изучение межэтнических отношений сквозь призму эго-документов создаёт возможность выявить доминантные этнические стереотипы, воссоздать аутентичный образ «Другого». Актуальность такого подхода к истории русинов обусловлена этноконфессиональным разнообразием Австро-Венгерской империи. Источниковую базу исследования составляют дневники начинающей писательницы Ольги Кобылянской. В повседневности г. Кымполунга на Буковине русины контактировали с евреями, немцами, поляками и румынами. Первыми и чаще других наций Ольгой упоминаются евреи. Стереотипность образа еврея выявляет его деиндивидуализация, выраженная семантикой собирательности, чем подчёркивается исключительная замкнутость нации. Факт её влюбленности в еврея и надежды на замужество не устранили порицательные коннотации в дискурсе о них. Образ немца в дневниках воплощают молодые мужчины. Привлекательная внешность немцев подчёркивает их профессионализм, культурность, воспитанность, интеллигентность и моральность. «Другой» из Германии в глазах буковинской русинки способен затмить всех из местного окружения. Описание поляков представлено семьёй католиков Сербинских, чьё соседство с Кобылянскими определило близкий характер отношений и позитивную тональность. Католический священник и офицер – персонификация нации в дневниках – в осмыслении Ольги наделены природной красотой, классическими пропорциями, культурностью, воспитанностью. Эмоционально в девичьем эго-нарративе выплеснулось негативное отношение к румынам. Факт непристойного поведения с их стороны Кобылянская расценивает как унижение по национальному признаку.

Ключевые слова: Ольга Кобылянская, эго-документы, межэтническое взаимодействие, образ «Другого», этнические стереотипы.

The Image of “Other” as Viewed by a Rusin Woman: Interethnic Issues in Olha Kobylianska’s Ego-Documents

O.A. Drach

Borys Grinchenko Kyiv University
13-B Tymoshenko Street, Kiev, 04212, Ukraine
E-mail: o.drach@kubg.edu.ua

Abstract

The study of interethnic relations through the prism of ego-documents provides an opportunity to identify dominant ethnic stereotypes and restore the authentic image of the “Other”. The relevance of this approach to the history of Rusins derives from the ethno-confessional diversity of the Austro-Hungarian Empire. The source base of the research engages the diaries of an aspiring writer Olha Kobylianska. In Câmpulung, Bukovina, Rusins contacted with Jews, Germans, Poles, and Romanians in their everyday life, with Jews being most frequently mentioned nation in Olha’s writings. The stereotypical image of the Jew implies their de-individualization, expressed by means of the semantics of collectiveness, emphasizing the ultimate isolation of the nation. The fact that she was in love with a Jew and hoped to marry him did not preclude the condemnatory connotations in the Jewish discourse. Germans in her diaries are young men, whose attractive appearance emphasizes their professionalism, cultural sensitivity, good education, intelligence, and morality. Kobylianska thought the “Other” from Germany to be able to outshine everyone around him. The Poles are represented by the Serbinkys Catholic family, whose neighbourhood with the Kobylianska’s family determined the homelike relationship and positive tone. The Catholic priest and officer, who epitomize the nation in the diaries, are endowed with natural beauty, classical proportions, culturalness, and good manners. Emotionally, the girl’s ego-narrative demonstrates a negative attitude towards Romanians, whose indecent behaviour is interpreted by Kobylianska as humiliation based on ethnicity.

Keywords: Olha Kobylianska, ego-documents, interethnic relations, image of the “Other”, ethnic stereotypes.

Етноконфесійне розмаїття Австро-Угорської імперії зумовлювало проживання буковинських русинів поряд з різними націями та народами, налагодження адміністративних і господарських контактів з ними, ведення різноманітних справ, вибудовування стратегій між-

культурної комунікації, підтримування щоденних взаємовідносин. Ставлення до етнічного «Іншого» в культурі вельми показово для тих процесів, що відбуваються як у практиках, так і в теоретичній рефлексії. У сфері репрезентації етнічності з давнини панують стереотипи, традиційно ґрунтовані на принципах бінарних опозицій по типу Свій / Чужий [15: 53].

Доцільним вважаємо звернутися до численних репрезентацій «іншості» в текстах культури русинів, які і є основою формування колективних уявлень про «Іншого». Образ інших народів або власний образ, який плекаємо в нашій душі, залежить від того, як у дитинстві нас навчали історії. Це закарбовується на все життя [13: 149]. Нині актуалізується вивчення міжетнічних відносин крізь призму его-документів, що не лише є засобом «олюднення» узагальнених статистичних матеріалів, а й реконструкції автентичного образу Іншого, домінантних етнічних стереотипів у тогочасних комунікативних практиках, чинників їхньої можливої трансформації. Для осмислення міжетнічних взаємовідносин у підавстрійській Буковині пізньоімперської доби джерельною базою обрали его-документи однієї з найвідоміших русинок – Ольги Кобилянської (1863–1942), а саме її дівочі щоденники.

Попередня практика вивчення особистості О. Кобилянської пріоритетну увагу акцентувала на осмисленні її творчого доробку. Тільки протягом останніх кількох десятиліть науковці – переважно філологи – звернулися до розгляду її життєво-творчого шляху з використанням наявного комплексу его-документів. Початки творчої біографії Кобилянської розглянув М. Павлишин. Для нас важливим було з'ясування ним чинників створення письменницею образу власної ідентичності, зокрема національної, для артикуляції перед публікою [10]. Подальшим підсумком студіювання теми стала монографія науковця, де представлено любовно-еротичний дискурс «Щоденників» та листів Кобилянської [11: 171–227].

Нині філологи вивчають его-документи Кобилянської як феномен культури модерної доби, зокрема в аспекті того, що вони представляють жіночий приватний дискурс. Приміром, Н. Колошук спробувала простежити в тексті «Щоденників» Ольги Юліанівни ознаки тогочасної доби, зокрема виявлені в образі головної героїні его-тексту як *alter ego* автора [7].

Матеріал щоденникових записів О. Кобилянської став предметом розгляду мовознавців в аспекті з'ясування індивідуально-авторських елементів структурування й семантичної організації. Як стверджує Н. Андрощук, авторська пунктуація в щоденникових текстах допомагає з'ясувати внутрішній емоційний стан Кобилянської, декодувати спектр

її почуттів, емоцій, реалізованих у типологічних комунікативних ситуаціях [1: 259]. Невербальним явищам і фактам у системі епістолярної комунікації, способам їхнього мовного представлення в листових та щоденникових текстах письменниці, виявленню основних смислів і функцій присвячено дослідження С. Богдан [3].

Фахові історики тільки починають вивчати особистість О. Кобилянської у світлі її еґо-документів, які є втіленням модерної доби. Зокрема, нами реалізовано спробу вивчення індивідуального досвіду літньої письменниці, втіленого в її листуванні з діями УНР, що уможливило з'ясування обставин повсякдення русинів підрумунської Буковини [5]. Нині прагнемо дещо змінити вектор підходу до осмислення особистості Ольги Юліанівни, а саме звернутися до початкових еґо-матеріалів – її дівочих щоденників. За визначенням фахівців, щоденник – це «серія датованих слідів», чим будемо керуватися в процесі дослідженні [9: 7].

Опубліковані українською мовою «Щоденники» О. Кобилянської темпорально висвітлюють її життя від 1 листопада 1883 до 19 квітня 1891 р. І хоч вела їх письменниця-початківця німецькою мовою, українські фрагменти у них уже наявні [6]. Загальна канва досліджуваних еґо-документів – повсякдення дорослої дівчини (Ользі уже 20 років), яка проживала в батьківському домі в Кімполунзі на Буковині. У змістовому аспекті стрижнем оповідей дівчини на виданні стають пошуки Кобилянською своє ідентичності – як психологічної, так соціальної.

Метою статті є виявлення образу «Іншого» на сторінках щоденників О. Кобилянської, де вона торкається міжетнічної проблематики. Завданнями дослідження еґо-наративу дівчини-русинки буде фіксація записів про національну / конфесійну належність осіб, які перебували в колі її комунікації та уваги, встановлення їхніх значущих властивостей і вузлових елементів сприйняття, тобто основи стереотипів у викладених письмово думках авторки. Для вивчення етностереотипів використаємо соціологічні методики, які забезпечують схематизацію сприйняття і осмислення взаємодії індивіда з оточенням, реконструкцію сутності мисленнєвих образів [8: 148].

На сторінках дівочого щоденника серед інтимних записів Ольги незримо постає поліетнічне місцеве товариство, у якому минало життя родини Кобилянських на Буковині. Аналіз записів дає підстави стверджувати, що в маломістечковому повсякденні русини, до яких зараховує себе Ольга Юліанівна, контактували з євреями, німцями, поляками і румунами [5: 424].

Перша згадка в дівочому щоденнику про представників інших націй стосується євреїв, що корелює із етнодемографічним складом міського населення Буковини [14: 20]. Запис О. Кобилянської від 17

грудня 1883 р. темпорально пов'язаний із початком циклу зимових свят у слов'ян та очікуванням християнами Нового року та Різдва – часу, коли дівчата з давніх-давен замислювалися над омріяними бажаннями та загадували на судженого. Ольга зазначила, що разом із Зосею (так називає в щоденнику свою подружку Софію Окуневську. – *О.Д.*) «вчинили дурне: пішли до однієї єврейки, що ворожить на картах. Вона мені намолотила всякого, тільки не сказала, що я вийду заміж за Геня...» [6: 20]. Ужитий Ольгою в его-документі вислів «одна єврейка» покладемо в основу подальшої асоціативної методики з'ясування образу єврейської нації в дівочій свідомості.

Наведемо достеменні цитати зі щоденників Кобилянської, де згадувано євреїв. «...Мені приснилося, що ядесь їхала гарною бричкою і розмовляла з євреями. Це означає маєток» [6: 33]. «...Гедвіг, яка хотіла ночувати в одного єврея» [6: 98]. «Я була на єврейській виставі. Грав чудовий бистрицький оркестр» [6: 117]. «Я вже знала, що йому це не подобається, бо він сердито лаяв це місто (Болехів. – *О.Д.*), називав його нудним, єврейським» [6: 185]. «Один єврей пророкував татові, що я буду дуже щаслива...» [6: 188]. «Потім купе набилося повно єврейок» [6: 192].

Як засвідчує аналіз его-документів Ольги, євреї навколо в різних щоденних справах, вони супроводжують у подорожах, у розвагах, передбачають майбутнє. Цей факт, на нашу думку, опосередковано підтверджує, що «Іншими», які проживали поряд із русинами, були представники цього давнього народу. Підкреслимо, що євреї найбільш часто (вісім разів) згадані в щоденниках Кобилянської. Контент-аналіз его-документа виявив повторюваність словосполучення «один єврей», що підтверджує високу усталеність загального ототожнення представників єврейської нації «Вони – Інші», отже «один із них».

На думку лінгвістів, у процесі називання людей нюанси значення можуть змінюватися удвох протилежних напрямках: у бік розширення (збагачення) номінації і в бік звуження (збіднення) значення [12: 152]. У варіанті щодо євреїв Кобилянська демонструє другий аспект застосування семантико-стилістичних прийомів, який зумовлює їхню деіндивідуалізацію. Деіндивідуалізацію в его-тексті створюють слова з семантикою збірності. Збірність у назві людей підкреслює, що позначені формують замкнену групу, у нашому варіанті – етнічну [12: 156]. У процесі деіндивідуалізації означення, зберігаючи основну сему «людина» (в аналізованому его-тексті – «єврей»), не містить жодних компонентів, що вказують на індивідуальні властивості того, хто названий, і фактично набуває значення невизначеності «якийсь чоловік» (в его-тексті – «один єврей»). Деперсоніфікувальні і деіндиві-

дуалізувальні номінації зараховуємо до тих елементів, які в сучасній лінгвістиці визначають як «маркери чужості».

Водночас поглиблений текстуальний аналіз щоденникових записів Кобилянської виявив факт закоханості сімнадцятирічної Ольги в єврея Шторфера. Що ж привабило дівчину-русинку до представника єврейської національності, ім'я якого вона ні разу не згадала? Відповідь на це спробуємо знайти в її інтимних нотатках.

«Тепер я можу тверезо оцінити, як палко, як безтямно я любила Шторфера. Та любов мала на мене дуже своєрідний, але й вирішальний вплив, через неї я тоді й почала писати... Ця пристрасть тривала цілих два роки і для своєї поживи не мала з його боку жодного слівця. Якби він був до мене трохи приязніший, о, то й він би неодмінно дізнався про мою любов.

Одне все ж таки хочу про нього написати: він постарівся, швидше від хвороби, ніж від років. Він безперечно ніколи не одружиться, – я ж колись невимовно боялася цього. У нього велике господарство, дім, де він живе по-парубоцькому і де його спритна єврейська голова всіма керує. Його брат тут крамарює, дере шкуру з людей, а він сам? Теж робить не краще» [6: 78].

Отже, мотиваційним чинником закоханості Кобилянської та омріяного заміжжя зі Шторфером була матеріальна забезпеченість останнього, що зумовлювало її сподівання на достатній рівень життя і власний будинок. Водночас, незважаючи на колишні сердечні почуття, в оцінці потенційного чоловіка Ольга керується усталеними щодо нації стереотипами, де природні задатки – «спритна голова» – корелюються зі статками євреїв і несхвалюваними в громадській думці способами їх набуття – наживи на людях («дере шкуру з людей»).

Якщо у решті іноетнічних неодружених чоловіків Кобилянська намагалася розгледіти їхню інтелігентність, рівень культури, обізнаність літературою, моральні чесноти, то з євреєм такі сентименти на сторінках її щоденника відсутні. Ось як вона уявляла собі майбутнє подружнє життя зі Шторфером: «Якби була вийшла за нього заміж, то була б тепер на цілих двадцять років старіша, ніж є, крутилася б між горшками й мисками, бо він хворобливий. Але, може б, мала вже дітей... О, якою старою, якою старою і нещасною я стала б! Але тоді, якби мені навіть життя з ним уявлялося вдвічі жакливішим, ніж тепер, я б радо на нього погодилась. То була справжня любов!» [6: 78].

Вірогідно в основі почуттів молодої Ольги до хазяйновитого єврея стало бажання вирватися з кола сім'ї, набути самостійності і матеріальної незалежності від батьків, стати господинею у його будинку. Такі міркування доводить подальший аналіз щоденника, зокрема опис Ольгою сновидінь: «Снилися мені любя давня домівка,

Густа, будиночок Шторфера. Мене пойняла шалена туга за рідними околицями. Я б хоч зараз вийшла заміж за Шторфера» [6: 186]. Як розуміємо, з роками бажання стати дружиною і господинею у Кобилянської не зникло, а лише посилилося. З-поміж усіх кандидатів найбільш імпонував авторці місцевий, домовитий, матеріально забезпечений господар – єврей Шторфер. Соціально-економічні мотивації в підсвідомості буковинської письменниці-русинки мали пріоритет, а тому жодних упереджень чи заперечувальних міркувань щодо етноконфесійної інакшості бажаного нареченого на сторінках її щоденника не виявлено.

Поглиблене вивчення его-документів О. Кобилянської посприяло виокремленню опису єврея-вихреста, родина якого вже кілька століть проживала в межах коронних земель Габсбургів. Він місцевий, із Кімполунга, допомагав збирати факти-докази для судової тяжби проти батька Кобилянської, а тому із товаришем навідувався до їхньої оселі. «Він ані освічений, як на теперішній погляд, ані видатного розуму, ані побожний християнин, ані щось “певне”... Він високий, кремезної статури, має схильність товстішати, голова в нього схожа на наполеонівську, чудове чоло, якісь невиразні очі, тоненькі уста, бездоганні зуби, і звати його Еммануель Розенцвейг. Одного разу я чула, як він казав, що його родина вже двісті років мешкає в Австрії» [6: 155].

В описі охрещеного єврея Кобилянська дотримується усталеного канону недовіри до людей, які змінюють свою релігію, підозрюючи, що основою дійсного навернення стали не ідейні підстави, а матеріальні розрахунки на крашу кар'єру [4]. Разом із тим образ вихреста Розенцвейга підтверджує переконаність Ольги у тямущій голові представників єврейського етносу. Вона навіть подумки порівняла її з наполеонівською, що підкреслювало високе чоло батькового прихильника в судовій справі. Нотатки Кобилянської фіксували найменші деталі поведінки його і товариша, які загалом справили на дівчину позитивне враження і дають підстави для висновку про вихованість представників єврейського етносу.

Звернемося до образу німецької нації на сторінках щоденникових записів О. Кобилянської. Його утілюють переважно молоді чоловіки – потенційні наречені, які викликають у дівчини почуття захоплення. Усі вони мають професію, виконують свої обов'язки фахово і люблять свою справу. Зовнішність не лише підкреслює їхню самодостатність, високу культуру, вихованість, а й виявляє багатий внутрішній світ і духовність. Деталізований опис Кобилянською найменших дрібниць поведінки, жестів і поглядів германців доповнено діалогами з ними.

Для унаочнення образу німців звернемося безпосередньо до мови его-документу дівчини. Їхній розлогий опис зумовлений

безпосереднім контактом напередодні Великодня у квітні 1885 р. 21-річна Ольга познайомилася із братами-сілезцями, яких запросили до будинку Кобилянських полагодити фортепіано. Старший, сліпий, настроював інструмент, а молодший, видющий, лагодив його. Вони «русяві, невеличкі, з відвертими обличчями, обидва дуже природно розмовляють німецькою мовою» [6: 92].

Спілкування з братами-німцями вразило емоційну від природи Ольгу, яка відчула їхню «інакшість», те, що вони вирізняються з-поміж чоловіків її оточення («вони обидва незвичайні»). Попри бідність сілезців дівчина, яка уважно спостерігала за їхньою роботою, розгледіла високодуховні риси: «шляхетну вдачу в молодшого», «жертвовність до нещасного сліпого брата», «щирі німецькі очі», «характерне чоло», на якому «написана твердість і непохитна рішучість» [6: 93]. Кілька днів Ольга залишалася під враженням від знайомства з братами-майстрами на прізвище Лоренц, котрі щиро розповідали русинській родині Кобилянських про життя в їхніх краях.

Образ німців набуває подальшого розвитку на сторінках щоденника, чому сприяла нова зустріч. «У Ватрі-Молдавиці я познайомилася з інженером Зерглером, симпатичним німцем, високим, дужим і гарним, розумним чолом і густим, хвилястим, темно-русим чубом» [6: 98]. Відтоді суб'єктом поглиблення знання Кобилянською про чоловіків-германців стає представник технічної інтелігенції, фахівець із нафтовидобування.

В описі німця-інженера Ольга підкреслює його чоловічу сутність. Попри те, що «обличчя в нього досить вродливе, квітуче, здорове і дуже поважне, а як він сміється – схоже на дівчаче», авторка наголошує, що «говорив він дуже мало, але завше до речі...». Внутрішню силу пана Зерглера виявляють лаконічність, стриманість, раціональність, щирість і зовнішня привабливість. Саме тому в очах молодой русинки «він гарний і дужий, на нього приємно було дивитися», що вона неодноразово повторить на сторінках его-документу.

Поглибило розуміння першорядності інженера Зерглера безпосереднє ознайомлення Ольги з його роботою: «...після обіду всі поїхали з ним на нафтову шахту. Там ми разом з ним піднялися на вершину гори, де було джерело... Він повів нас до шахти, сам спустив у неї відро і джкими порухами рук витяг його» [6: 99]. Дівчину «зачарувала його гордовита, енергійна постава, його чисто чоловіча натура». Подумки Ольга переконана, що Ернст Зерглер – людина відповідальна («о, я знаю, коли він щось комусь пообіцяє, то ніколи не порушить свого слова»). Усі складники образу інженера-германця підпорядковані його чоловічій винятковості: приємний голос, прегарне чоло, де перлинами блищали краплі поту, кучерява, гордо посаджена голова,

свіжий, здоровий вигляд, ошатний капелюх. Ольга наголошує на його шляхетній поведінці під час екскурсії на шахту, коли він ішов попереду і допомагав жінкам у дуже крутих місцях. В його-документі, наодинці з собою, авторка зізнається, що в порівнянні з цим дужим мовчазним німцем «раптом поменшав Геньо, навіть Стефан (місцеві знайомі парубки. – *О.Д.*)!» [6: 99]. Провінціалка Кобилянська констатувала, що «ще зроду не бачила такого чоловіка» [6: 98]. За кілька днів дівчина визнає, що в голові застряг «образ Зерглера – темно-русявого, з зеленими, холодними, мов крига, очима і дівачою посмішкою, вродливого, здорового й дужого. ...І серце в нього гарне, хода легка, голос приємний, тихий» [6: 100]. Вона відзначила його не дуже виразну вимову німецькою, що вказувала походження із Франкфурта, з Південної Німеччини.

За рік при новій зустрічі з інженером-германцем Ользі «знов упали в око його чудова "грива" і високе біле чоло...» [6: 131]. Розвиток стосунків із Е. Зерглером виявляється у різних формах спільного дозвілля. Він лускав дівчатам горіхи і був дуже уважний. Німець навчив Ольгу грати в шашки і допомагав, коли вона грала з подругою. У відповідь Кобилянська вчила його грати у шахи. Удвох читали газети, вірш Лермонтова. Нашкрывав в дівочому альбомі й підписався під ним [6: 132–133].

«Біле чоло, хтиві вуста, Геркулесова постать» – образ ідеального чоловіка-звabника, яким Кобилянська бачить інженера Зерглера. «Любий германець із чудовою гривою – шалений, брутальний, крикливий» і водночас такий близький, коли «йде хтось високий у знайомому... німецькому плащі» [6: 137]. Імпозантність такого чоловіка для Ольги не минає навіть із часом, при випадкових зустрічах. «Мене мов блискавка пронизала... На бричці, загорнений у свій німецький плащ, сидів він» [6: 150]. Ані трохи не зменшує привабливості традиціоналізм інженера, що був неприхильним до жіночого питання.

Образ німця із «лев'ячою гривою» за рік у щоденнику доповнено жіночим виміром нації. Німкеню уособлює молода, елегантна жінка, сліпучо біла й пишна, яка з'являється, сміючись і кокетуючи з інженером на одній із вечірок. «Вони танцювали з запалом. Зерглер так владно тримав її і так міцно стискав її руку» [6: 147].

Ще один тип германця в його-документі – молодий Артур Нізнер – «розумний, здібний хлопець», який справив у свій час глибоке враження на Кобилянську. Він вештався по світу, невтомно мандрував і ділився з Ольгою своїми розповідями. Розпечений у сім'ї, Артур шукає своє місце в житті («не може ніде витримати»), тому уособлює «дивну людину, волоцюгу» [6: 156]. Утім, він інтелігентний, і письменниця-початківець має до нього симпатію. Вона давала йому читати книжки,

жаліла його через непристосованість до життя, уникання товариства і розваг. «Згорблений, улегенькому осінньому пальті, у пенсне в золотій оправі... злякано глянув на мене і привітався». Цей образ допитливого німця-інтелектуала, що не задовольняється одноманітно-буденним життям провінційного містечка, внутрішньо імпонує Кобилянській. «Артур пішов, не попрощавшись, не сказавши нікому жодного слова, знов залишив усе, що йому належить, і зник» [6: 157].

Отже, «Інший» із Німеччини у візії буковинської русинки – зовнішньо привабливий, інтелігентний, з високою внутрішньою культурою в спілкуванні та побуті і моральними чеснотами. Такий образ германця у візії русинської дівчини зумовлений політикою Австро-Угорської імперії, що приписувала народам визначені статуси. Німець, австрієць (австрійський німець) мав культуртрегерські завдання в іноетнічному оточенні [2: 199]. Самоусвідомлення Кобилянської як інтелігентки і літераторки відбувається в межах ідентифікації з німецькомовною культурою. Логічно, що образ «Іншого» – німця – у візії Кобилянської вельми позитивний, персоніфікований, ба більше, омріяний та жада-ний. Своєрідність зовнішності («німецькість») інженера Е. Зерглера настільки вразили русинську дівчину, що вона уособлює його метафорами величної природи своєї гірської батьківщини та наділяє всіма можливими чеснотами.

Подальше вивчення сторінок щоденників молоді Кобилянської виявило опис поляків, представлених родиною католиків Сербинських, яких Ольга детально змалювала в его-документі. Початкове узагальнення авторки задає добротворчу тональність їхньому іміджу: вони гарні, як молоде покоління родини, так і літня поважна матір. «Він священик, двадцяти шести років, чудової статури, має прекрасно сформовану голову, гарні риси й рівні брови, сам чорнявий... Молода Сербинська говорила мало, стара пані, дуже поважна, гарна жінка, сиділа біля мене й щось плела. Сам Сербинський ходив по кімнаті, сипав дотепами, нишком витягав з панчіх дротики й сміявся, мов дитина» [6: 160].

У їхньому родинному колі Ольга почувалася вільно («мала своє улюблене місце»), чому сприяла атмосфера розуміння і товари-ськості. Вона відповідала відвертим, дружнім тоном, навіть дозволяла собі жартувати з католицьким священиком. До речі, Сербинський починав духовну кар'єру в церкві Кімполунга, до якої ходила Ольга. Назовні маркером «своєї» в домі поляків для Кобилянської був її щоденний одяг і звички. «Я завше приходила вбрана так, як удома: в кофті, фартусі і в мереживній чорній хустині на голові. Там я курила більше, ніж будь-де. Мене там любили» [6: 160]. Молодий представник католицького духовенства належно освічений. Кобилянська відзна-

чила його надзвичайно гарний голос. З ним Ольга обговорювала літературу та новітні суспільні тренди, приміром жіноче питання. «Ми завше поважно розмовляли, він брав у мене читати книжки. Тепер у нього мій Гейне...».

Незважаючи на обрану місію служіння Богу, поляк Сербинський не позбавлений природного єства, яке Ольга прочитувала за його зовнішньою незворушністю, розпізнавала в очах і рухах. «Він любить жінок і дівчат, радий був би котрусь позбавити спокою, а він же священник... Я йому подобалась, імпонувала, я була весела, впевнена, бо я інтелігентніша за нього» [6: 161]. Отже, у стосунках із поляком-священником Кобилянська відчувала свою розумову перевагу, трималася, як на міцному ґрунті. Переконатися в цьому вона мала нагоду, коли завітала до церкви, де він правив службу. Але Ольга сумує за ним після виїзду родини Сербинських із Кімполунга.

Аналіз записів Кобилянської виявив, що в греко-католицькій церкві Кімполунга наступником католицького священника (Сербинського) став український священнослужитель, тобто греко-католик. «Своїм звичаєм ми на хвилину заглянули до Заклинського¹, наступника Сербинського. Вони сиділи там обидва на лавці перед будиночком – український священник і він, католицький, починало вже сутеніти» [6: 168]. Припускаємо, що виявлений нами факт підтверджує загальний курс австрійської влади щодо надання ширших можливостей для реалізації своїх культурно-просвітницьких запитів різним народам і конфесіям, що проживали в імперії.

З часом, за нагоди нової зустрічі, образ поляка-священника в очах Ольги потьмянів: «Він схуд, усміхається лише силувано і не розмовляє так, як раніше... Тільки руки такі самі гарні й дужі, як і були» [6: 163]. Порівняння подумки Кобилянською німецького інженера та католицького священника було не на користь останнього. «Учора ми повернулися з великої забави в Добжанських. Був там і Зерглер, був і священник. Він і далі такий самий гарний і дужий, неповторний у своєму шаленстві... Зі священником мені нудно, йому бракує інтелігентності» [6: 170].

Уважне прочитання сторінок дівочого щоденника виявило ще один запис, присвячений польському чоловікові, якого Ольга зустріла на весіллі в Болахові. «Там був один чоловік, що дуже сподобався мені. Він поляк. У нього гарний, класичний профіль і шляхетна зовнішність. Він багато й радо танцював зі мною...» [6: 187]. Вродливий поляк, який привернув симпатію Кобилянської, – офіцер, що «того дня саме повернувся з маневрів». Ольга наголошує на гідній поведінці поляка, який «був дуже стомлений і швидко пішов, так, щоб його ніхто не помітив».

Отже, образ поляків у візії Кобилянської вирізняється, перш за все, зовнішньою красою, вродливістю, зокрема, чоловіки «дужою постаттю і гарною головою», а також вихованістю і шляхетною поведінкою. Представлений авторкою соціальний типаж нації – католицький священник і офіцер – уособлюють її побожність, традиційність, тяглість місії служіння вітчизні.

Найбільш емоційно в дівочих его-нотатках прорвалося ставлення до румунів, зумовлене принагідним виплеском почуттів Кобилянської. «Мені аж гаряче стає від обурення, коли я згадую про той вечір» [6: 85]. Саме тут виявляємо властивість щоденника як его-документу – це пульсуючий текст, а перевага жанру – спонтанність [9: 5]. Наратив стосується концерту, в якому брали участь Ольга з рідними. Як розуміємо, це був вечір загальної розваги в провінційному Кімполунзі. Сестра зіграла концертну п'єсу Мендельсона, а вони з братом «проспівали чудовий російський дует "Боягузки"». Для відтворення обставин, які викликали гостру реакцію О. Кобилянської, наведемо цитату з его-документу: «Наша пісня була апогеєм концерту, а нас винагородили тільки короткими оплесками, бо ми українці і співали таку пісню. Коли я співала і коли потім гордо сходила зі сцени, на обличчі в мене був вираз зневаги. Серед тієї добірної патології знайшовся один румун, який з чистого патріотизму свистів, поки ми співали. Нікчемне бидло, хробаки, що плазують із боягузтва...» [6: 85].

Поданий факт свідчить про наявні в маломістечковому буковинському повсякденні вияви етнічних упереджень. Вони підсвідомі, нібито не видимі в реальному житті, але за нагоди виринають на побутовому рівні в поведінкових реакціях. В аналізованому матеріалі таким виявом є свист румуна під час виконання російської пісні. Можливо, реакція румуна була зумовлена певними особистими причинами. Нас більше цікавить ставлення до цього О. Кобилянської, яка сприймає подію саме як образу на національному ґрунті, що опосередковано підтверджує самовідчуття упослідження русинів в поліетнічному регіоні.

Аналіз его-документу дає підстави стверджувати про впливовість у Кімполунзі румунської землевласницької спільноти, зокрема й на адміністративному рівні. Логічно, що в системі місцевих зв'язків маленького містечка, де румуни були авторитетними, форми міжособистих взаємовідносин дрібних чиновників і поміщиків набували різного ступеня підпорядкування і лестошів. Ольга з осудом пише про догоджання батька її подружки Августи, старости Кохановського, місцевому румунському товариству. «Не хочу і згадувати, як радник Кохановський, що плазує перед румунами, усім дякував, тільки про нас забув, а потім, на угоду румунському священикові, танцював

хору... Я їх геть усіх зневажаю...» [6: 85]. Отже, коли йдеться про вияви національної ідентичності, якими Кобилянська заторкнута, це не виключає її паралельної самоідентифікації з українством. Тому в «Образі з життя на Буковині», як тільки з'являється поділ світу на «нас» та «відступників від нас», або на «нас» та «румунів», стає очевидним досить рішуче самоототожнення Кобилянської з «нашими» [10: 106].

В автобіографії літня письменниця, зауважуючи щодо діяльності її батька з будівництва греко-католицької церкви для кімполунзької української громади, констатувала, що на них «дивилися румуни не-ласкавим оком» [6: 211]. Аналіз записів его-документів Ольги виявляє, як тяжко родина переживала, коли один із місцевих урядовців Тудан звинуватив Ю.Я. Кобилянського, який збирав кошти на спорудження церкви, у зловживаннях і порушив проти нього судову справу. Суд повністю виправдав батька, про що було повідомлено в пресі.

Осмислюючи процеси міжетнічної взаємодії в підавстрійській Буковині на основі щоденникових записів О. Кобилянської, маємо констатувати буденні контакти русинів із євреями, поляками, німцями й румунами. Стереотипність образу єврея виявляє його деіндивідуалізація, виражена семантикою збірності, чим підкреслено виняткову замкнутість нації. Факт її закоханості в єврея і сподівання на заміжжя не усунули осудливі конотації в дискурсі про них. Образ німця в щоденниках утілюють молоді чоловіки. Приваблива зовнішність германців підкреслює їхній професіоналізм, культурність, інтелігентність і моральність. Складова візії німця – діяльний фахівець зі сталим інтерес до певного роду занять – виявляє стереотипні уявлення про прагматичність і роботящість нації. Опис поляків представлено сім'єю католиків Сербинських, чиє сусідство з Кобилянськими визначило позитивну тональність іміджу. Емоційно в дівочому его-наративі виявилось негативне ставлення до румунів. Факт непристойної поведінки з їхнього боку Кобилянська розцінює як приниження за національною ознакою.

ПРИМІТКА

1. Роман Заклинський (1852–1931).

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Н. «Щоденниковий» текст Ольги Кобилянської крізь призму авторської пунктуації // Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Вип. 545–546. Слов'янська філологія. С. 257–259.
2. Бирюков С.В. Австро-Венгерская империя, генезис национальных

движений и русинский вопрос // Русин. 2018. № 53. С. 193–209. DOI: 10.17223/18572685/53/11

3. Богдан С.К. Кінесика в щоденникових та листовних текстах Ольги Кобилянської // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2012. № 1 (226). С. 16–23.

4. Вихрест // Українська мала енциклопедія: в 16 кн., у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес: Чампйон, 1958. Т. 1, кн. 2: Літери: В–Г. С. 160.

5. Драч О.О. Повоєнні роки життя русинів Буковини в епістолярії Ольги Кобилянської // Русин. 2019. № 57. С. 420–435. DOI: 10.17223/18572685/57/23

6. Кобилянська О.Ю. Слова зворушеного серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади / Упоряд., передм. Ф.П. Погребенника. Київ: Дніпро, 1982. 359 с.

7. Колошук Н. «Щоденники» Ольги Кобилянської як его-текст епохи декадансу: нарцисизм жіночого «Я» // Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Вип. 545–546: Слов'янська філологія. С. 17–22.

8. Меренков А.В. Социология стереотипов. Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2001. 292 с.

9. Михеев М.Ю. Дневник как эго-текст (Россия, XIX–XX). М.: Водолей Publishers, 2007. 264 с.

10. Павлишин М. Ольга Кобилянська перед «Землею»: питання ідентичності. На пошану пам'яті Віктора Китастого: збірник наукових праць / Упоряд. В.П. Моренець. Київ: ВД «КМ Академія», 2004. С. 95–114.

11. Павлишин Марко. Ольга Кобилянська: прочитання. Харків: Акта, 2008. 360 с.

12. Суздальцева В.Н. Деиндивидуализация и деперсонификация в политическом дискурсе // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. 2011. № 2. С. 151–160.

13. Суляк С.Г. Славянский фактор в истории Молдавии: научное наследие и мифотворчество // Русин. 2017. № 49. С. 144–162. DOI: 10.17223/18572685/49/10

14. Суляк С.Г. Этнодемографические процессы в Бессарабии в XIX – начале XX в. // Русин. 2012. № 27. С. 6–26.

15. Шапинская Е.Н. Образ Другого в текстах культуры: политика репрезентации // Гуманитарное знание: теория и методология. 2009. № 3. С. 51–56.

REFERENCES

1. Androshchuk, N. (2011) "Shchodennikoviy" tekst Ol'gi Kobilyans'koї kriz' prizmu avtors'koї punktuatsii [Olha Kobylanska's diary text through the prism of writer's punctuation]. *Naukoviі visnik Chernivets'kogo universitetu*. 545–546. pp. 257–259.

2. Biryukov, S.V. (2018) The Austro-Hungarian Empire, the genesis of national movements and the Rusinian question. *Rusin*. 53. pp. 193–209 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/53/11

3. Bogdan, S.K. (2012) Kinesika v shchodennikovikh ta listovnikh tekstakh Ol'gi Kobilyans'koї [Kinesics in Olha Kobylanska's diaries and letters]. *Naukoviі*

visnik Volins'kogo natsional'nogo universitetu imeni Lesi Ukraïнки. Filologichni nauki. 1(226). pp. 16–23.

4. Onatsky, E. (ed.). (1958) *Ukrains'ka mala entsiklopediya* [Ukrainian Small Encyclopaedia]. Vol. 1(2). Buenos Aires: Champion. p. 160.

5. Drach, O.O. (2019) Post-war years of life of Bukovinian Rusins in Olha Kobylanska's epistolary. *Rusin.* 57. pp. 420–435 (in Ukrainian). DOI: 10.17223/18572685/57/23

6. Kobylanska, O.Yu. (1982) *Slova zvorushenogo sertsya: Shchodenniki; Avtobiografii; Listi; Statti ta spogadi* [Words of a moved heart: Diaries; Autobiography; Letters; Articles and memories]. Kyiv: Dnipro.

7. Koloshuk, N. (2011) "Shchodenniki" Ol'gi Kobilyans'koï yak ego-tekst epokhi dekadansu: nartsisizm zhinochogo "Ya" [Olha Kobylanska's "Diaries" as ego-text of decadence: narcissism of the feminine "I"]. *Naukovii visnik Chernivets'kogo universitetu. Slov'yans'ka filologiya.* 545–546. pp. 17–22.

8. Merenkov, A.V. (2001) *Sotsiologiya stereotipov* [Sociology of Stereotypes]. Ekaterinburg: Ural State University.

9. Mikheev, M.Yu. (2007) *Dnevnik kak ego-tekst (Rossiya, XIX–XX)* [Diary as an ego text (Russia, 19th – 20th centuries)]. Moscow: Vodoley.

10. Pavlishin, M. (2004) Ol'ga Kobilyans'ka pered "Zemleyu": pitannya identichnosti [Olha Kobylanska before "Land": identity issues]. In: Morenets, V.P. (ed.) *Na poshanu pam'yati Viktora Kitastogo* [To the memory of Victor Kytasty]. Kyiv: KM Akademiya. pp. 95–114.

11. Pavlishin, M. (2008) *Ol'ga Kobilyans'ka: prochitannya* [Olha Kobylanska: rendition]. Kharkiv: Akta.

12. Suzdaltseva, V.N. (2011) De-individualization and de-personification in political discourse. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 10. Zhurnalistsika* [Bulletin of Moscow University. Series 10. Journalism]. 2. pp. 151–160 (in Russian).

13. Sulyak, S.G. (2017) The Slavic factor in the history of Moldova: scientific research and myth-making. *Rusin.* 49. pp. 144–162 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/49/10

14. Sulyak, S.G. (2012) Etnodemograficheskie protsessy v Bessarabii v XIX – nachale XX v. [Ethno-demographic processes in Bessarabia in the 19th – early 20th centuries]. *Rusin.* 27. pp. 6–26.

15. Shapinskaya, E.N. (2009) *Obraz Drugogo v tekstakh kul'tury: politika reprezentatsii* [The Image of the Other in the Texts of Culture: The Policy of Representation]. *Gumanitarnoe znanie: teoriya i metodologiya.* 3. pp. 51–56.

Драч Оксана Александровна – доктор исторических наук, профессор кафедры всемирной истории Киевского университета им. Б. Гринченко (Украина).

Драч Оксана Олександрівна – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Київського університету ім. Б. Грінченка (Україна).

Oksana A. Drach – Boris Grinchenko Kyiv University (Ukraine).

E-mail: o.drach@kubg.edu.ua